

СПЕЦИФИКА НА МЕТОДОЛОГИЯТА НА ИСТОРИКО-ПРАВНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

доц. д-р Христо Павлов

Център по юридически науки, Бургаски свободен университет

Резюме: В доклада са представени особеностите на методологията на историко-правното изследване. Посочени са основните методите, които се използват от историята на държавата и правото. В правната теория те са диференцирани по различни признаци, но съобразявайки се със спецификата на предметът на историята на държавата и правото, в този доклад е приложен подходът, при който методите се разделят на общонаучни и специфични.

Ключови думи: методология, научно изследване, история на държавата, история на правото.

SPECIFICITY OF THE HISTORICAL-LEGAL RESEARCH METHODOLOGY

Assoc. Prof. Hristo Pavlov, PhD

Burgas Free University, Faculty of Legal Studies

Abstract: The report presents the features of the historical-legal research methodology. The main methods used by the history of the state and law are indicated. In legal theory, they are differentiated by various signs, but taking into account the specifics of the subject of the history of the state and law, this report applies the approach in which the methods are divided into general scientific and specific.

Key words: methodology, scientific research, history of the state, history of law.

С основание историята на държавата и правото се причислява към обществените историко-правни науки. Това се дължи на пряката ѝ връзка както с науката за историята, така и с науката за държавата и правото. Тази науката открива и анализира историческите закономерности на държавно-правното развитие, съобразени с процесите на развитие на съответното общество. Изследва най-типичните и най-ясно изразените събития, които отразяват общото и специфичното в еволюцията на държавата и правото на страните по света. Това обаче не означава, че научната дейност се свежда до хронологично представяне на събития и процеси или до историческо сравнение на определени обобщени типове правни системи. Извършва се анализ на общите закономерности на развитие. Миналото на държавата и правото се представя в движението към съвременните им състояния, изследвано чрез характерни и типични факти на развитието, тенденции и модели, в тяхното ценностно съдържание. Изследването на настоящото държавно управление и законодателство, техният всеобхватен анализ, е непосредствено свързано с изучаване на предпоставките за тяхното формиране, етапите на тяхното развитие, изменение във форма и съдържание и предпоставките за тяхното прекратяване.

Познаването на историческото развитие на съответната държава и спецификата на обществените отношения в нея дават не само възможност за разбиране на мина-

лото и настоящето, но също позволява правилно да бъде прогнозирано бъдещето и да се предвиди по-нататъшното развитие на държавата и правото.¹

Необходимостта от концептуално и теоретично осмисляне на изследваните исторически факти, предполага прилагането на редица общи и специални научни методи на изследване, чиято съвкупност формира методологията² на историята на държавата и правото.

Методите, които се използват от историята на държавата и правото могат да бъдат диференцирани по различни признаци, но най-близки до спецификата на нейния предмет е подходът, при който се разделят на *общонаучни* и *специфични* (също – частнонаучни и специални методи). Следва да се има предвид, че използването на научни методи в комбинация позволява да се разбере в по-голяма степен на научност и достоверност същността, закономерностите, особеностите и тенденциите в развитието на държавата и правото в конкретни чужди страни.

Към първата група се причисляват методи, които се използват както от историята на държавата и правото, така и от всяка друга наука. Тяхното разработване и развитие е свързано с фундаменталните науки философия (методи, свързани със законите на диалектиката и на формалната логика) и математика (методи, свързани със законите на количествените отношения).

Историческият преглед на държавното и правното развитие изисква да се акцентира върху генезисът и да се проследи развитието на правните и държавни елементи. Единствено въз основа на *цялостен и задълбочен анализ* на фактите може да се реконструират минали събития, да разкрие същността на изследваното явление и определящите го модели. Важен етап от такова изследване е *индуктивния и дедуктивния анализ* на съдържанието на историческия процес, преди всичко на присъщите му причинно-следствени връзки. Тази сложна дейност на познаване по отношение на историческите и правните изследвания осигурява преди всичко научно обосновано идентифициране на основните елементи на изучавания обект. Предвидено е множество нива на анализ, което стимулира по-нататъшното задълбочаване на познанието за обекта и е предпоставка за всестранно изясняване на случилите се събития и процеси в миналото. В същото време цялостността на палитрата от свойства и връзки в обществото се разкрива благодарение на *синтеза* на получените резултати.

Държавата и правото, най-вече в началните етапи на тяхното развитие, представляват сложни социални образувания. При тези условия, съществена роля в историческите и правните изследвания за изолиране на държавно-правни явления и неговите отделни елементи от цялата взаимосвързана структура има *системният анализ*. Благодарение на него е възможно най-ясно да се отразяват уникалните характеристики на конкретни държави или правни системи.

---

¹ Вж. Прудников, М. Н., История государства и права зарубежных стран, 6-е изд., перераб. и доп., М., Издательство Юрайт, 2013.

² Методологията на научните изследвания представлява системата от принципи и методи за организиране, провеждане и анализиране на процесите и резултатите от научни изследвания. Определя основните насоки на познавателния процес и действия като негов инструмент. Основно класификацията на методите, използвани в правните изследвания, е на общи, общонаучни методи, частнонаучни и специални методи. Повече по въпроса за методологията на научните изследвания вж.: Бижков Г., В. Краевски, Методология и методи на педагогически изследвания, С., УИ „Св. Климент Охридски“ 2007г.; Любашиц, В. Я., А. Ю. Мордовцев, А. Ю. Мамычев Теория государства и права, Москва, Норма, 2014, с.17-18.

Системно-структурният метод е най-ефективен при изследване на сложни самоуправляващи се динамични системи, състоящи се от множество взаимодействащи си елементи, които образуват относително стабилна цялост. Особено важно за пълнотата на изследването е установяването на състоянието на взаимодействие на системата с „външната среда” (външни връзки).³

Особено широко в историята на държавата и правото формално-логическият метод на изследване се използва, за да се установят приликите и разликите на правни институти от един и същи тип, но които са характерни в различни държави по едно и също историческо време или в едно и също състояние на различни етапи от развитието на държавите. *Сравнително-историческият метод* отразява характеристиката на исторически факти и тяхното значение като се съпоставени с поредица от други подобни факти от същия ред. Изучават се конкретни държавно-правни явления чрез сравняване на техните индивидуални качества с показатели на други подобни и едновременни явления (*синхронно сравнение*) или сравняване на явления (едно и също явление) на различни времеви етапи от тяхното развитие (*диахронно сравнение*). По-големият брой на сравняваните елементи, изучавани заедно и поотделно, повишава нивото на надеждност на заключението.

Статистическият метод се използва при изследване на количествените аспекти на историческия процес, когато обектът на изследване има масови числени показатели. Работата с тях позволява да се идентифицират такива показатели като степен, разпространение, темп на развитие и много други. Статистическият метод помага да се отдели необходимото от случайното, да идентифицира модела на определени процеси, свързани с масови явления. Изследваните исторически факти трябва да бъдат подложени на предварително групиране, така че идентифицираните показатели да се отнасят до елементи, които са от един и същ ред по съдържание и които заедно съставляват определен феномен.

Понастоящем статистическият метод е започнал да отстъпва място на методите за математизиране на историята, но последния има свои граници, поради това, че не всички противоречиви държавно-правни процеси, които до голяма степен зависят от субективния фактор, се вписват в рамките на математическите формули. развитието на математическата логика, както и качественият скок в усъвършенстването на компютърните технологии стимулират този процес.

Задачите, които стоят пред историята на държавата и правото не могат да бъдат решени, ако не се използват частнонаучни методи на познание.

Методологията на историята на държавата и правото осъществява връзка между *методологията на правната наука на тази на историята*.⁴

Използвайки сравнителноправния метод, способства за установяването например на особеностите на правния статут на монарха и свещениците в Древна Индия за разлика от Древен Египет, робите в Древен Вавилон за разлика от робите в Древен Рим през определен период и др. Този метод включва задълбочено проучване и сравнение на подобни разпоредби на конкретни регулаторни актове на различни

---

³ Вж. също: Вольф, С. Проблемы методологии истории государства и права, Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий, № 4 (4), 2012, с. 49-52; Ларионов, А. Н. Методологические особенности историко-правового исследования, Вестник Юридического факультета Южного федерального университета, Т. 9, № 1, 2022. с. 29-34.

⁴ Вж. също История государства и права зарубежных стран, Учебник / Под ред. проф. К. И. Батыра, 4-е изд., перераб. и доп., М., ТК Велби, 2003.

държави, на различни етапи от тяхното развитие, за да се установи общото и специалното в едни и същи държавно-правни явления.⁵

Историческият метод на познание допринася за дълбокото усвояване и разбиране на вътрешните и външните причини за конкретни събития.

*Духовно-културният подход*⁶ на научното изследване също има значима роля за изясняване на спецификата на минали явления и събития в държавно-правното развитие. Благодарение на прилаганото му се изяснява връзката между държавата и правото във взаимодействието им с определената културна среда.⁷ Много тясна е връзката между съществуващите правни норми към определен период от време на определена територия с бита, културата и най-вече с начина на мислене. Ето защо прилагането на този подход, в съчетание с други, е предпоставка да се идентифицират както причините за еволюцията на правните институции, така и зараждането, развитието и съществуването на държави и държавни институции.

Литература:

- Бижков Г., В. Краевски*, Методология и методи на педагогическите изследвания, С., УИ „Св. Климент Охридски“ 2007.
- Вольф, С.* Проблемы методологии истории государства и права, Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий, № 4 (4), 2012, с. 49-52.
- Иванова, М.* Разкриване на истината за вредите, причинени от престъплението, като елемент от непосредствената задача на наказателния процес, Научна конференция на тема Проблема за истината при разкриване и разследване на престъпления, налагане на санкции и обезщетяване на жертвите, кн. Истина и справедливост в наказателния процес, 2006, с. 109-113.
- История государства и права зарубежных стран, Учебник / Под ред. проф. К. И. Батыра, 4-е изд., перераб. и доп., М., ТК Велби, 2003.
- История государства и права зарубежных стран, Учебник / Под ред. А. В. Вениосова, 2-е изд., Минск, Тетра-Системс, 2012.
- Ларионов, А. Н.* Методологические особенности историко-правового исследования, Вестник Юридического факультета Южного федерального университета, Т. 9, № 1, 2022. с. 29–34.
- Любашиц, В. Я., А. Ю. Мордовцев, А. Ю. Мамычев* Теория государства и права, Москва, Норма, 2014.
- Нейкова, М.* Гражданското общество – фактор на сигурността в държавата, 2018
- Павкин, Л.М.* Вопросы методологии истории государства и права, Северо-Кавказский юридический вестник, № 4, 2009, с. 19-21.
- Прудников, М. Н.,* История государства и права зарубежных стран, 6-е изд., перераб. и доп., М., Издательство Юрайт, 2013.
- Топуров, П.* Прелюдия към Тълкувателно дело № 3/2020 г. ОСГТК на ВКС. Сп. Търговско и облигационно право, кн. 5, 2021, ИК Труд и право, С. 2021.
- İlyaz, E.* Milletlerarası Aile Hukukunda Çocuğun Vesayet, BFU, 2024.
- Нейкова, М.* Contemporary aspects of the protections of public order in Bulgaria, Open Access Peer-reviewed Journal, Science Review, 2018.
- Нейкова, М.* Analysis of the Regulatory Framework Governing the Administrative Service, Open Access Peer-reviewed Journal, Science Review, 2018.

---

⁵ Вж. История государства и права зарубежных стран, Учебник / Под ред. А. В. Вениосова, 2-е изд., Минск, Тетра-Системс, 2012, с. 6 и сл.

⁶ Павкин, Л.М. Вопросы методологии истории государства и права, Северо-Кавказский юридический вестник, № 4, 2009, с. 19-21.

⁷ Вж. İlyaz, E, Milletlerarası Aile Hukukunda Çocuğun Vesayet, BFU, 2024.